Мне прыемна было напаткаць на старонках газеты «Савецкая Беларусь» матэрыял, што друкаваўся з працягам у некалькіх нумарах за 1924 год, у якім адзін з найбольш папулярных тады ў рэспубліцы паэтаў, лідэр літаратурна-грамадскага згуртавання «Маладняк», рэдактар аднайменнага часопіса літаральна «па гарачых слядах» расказаў чытачам пра сваю вандроўку разам з, як яго шаноўна называлі, усебеларускім старастам Аляксандрам Рыгоравічам Чарвяковым па ўсходняй частцы Беларусі.

Дарожныя нататкі Міхася Чарота — рэч па-свойму унікальная. Перш за ўсё тым, што даносіць да нас каларыт і жывыя дэталі таго, цяпер ужо далёкага, і не толькі гадамі, ад нас часу, калі высокі кіраўнік адчуваў сябе адным цэлым са сваім народам і не было ўзведзена той жудаснай для грамадства сцяны адчужанасці паміж «вярхамі» і «нізамі», што ў гады сталінізму і постсталінізму нябачнымі рубцамі пройдзе па чалавечых душах, размяжуе ўладу і людзей, начальнікаў і падначаленых...

Але ўсё гэта здарыцца потым. А пакуль што надзвычай папулярны ў беларускім народзе і такі просты і шчыры старшыня Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР А. Чарвякоў са сваімі спадарожнікамі выпіхае з гразі легкавік, выступае па некалькі разоў на дзень непасрэдна перад людзьмі без ніякіх папер, гутарыць, як свой са сваім, з сялянамі на роднай, зразумелай і блізкай усім беларускай мове...

Ці трэба казаць, як павышаўся ў выніку такога супольніцтва яе аўтарытэт сярод насельніцтва ўсёй Беларусі, асабліва тых раёнаў, якія зусім нядаўна былі вернуты са складу РСФСР у БССР! А як спрыяла пашырэнню цікавасці да роднай літаратуры ўжо адно тое, што разам з кіраўніком рэспублікі ехаў паэт, які таксама шмат разоў выступаў перад людзьмі і прапагандаваў беларускае слова. Усё гэта з'яўляецца сведчаннем таго, што на золаку Савецкай улады прызнавалася вартасным і патрэбным чалавеку не толькі матэрыяльнае, але і духоўнае.

Гэты нарыс, мяркую, паспрыяе актывізацыі пачуццяў і думак сучасніка ў кірунку асэнсавання таго, што было, маем цяпер і марым дасягнуць у будучыні, якую хочацца ўявіць ва ўсіх адносінах чалавечнай і справядлівай, пазбаўленай ад бюракратычных мярэжаў, у якія на працягу дзесяцігоддзяў траплялі, карэжыліся і дэфармаваліся нашыя душы.

Зварот да таго, што было, асэнсаванне вопыту мінулага — добрая падтрымка, суцяшэнне і абнадзейванне ў працэсе нашага пакутлівага абнаўлення і ачалавечвання...

Яўген ЛЕЦКА.

Міхась ЧАРОТ

1200 ВЁРСТ ПА БЕЛАРУСІ

(З падарожнага блёк-ноту)

11 чэрвеня

Выехалі з Менску каля дзевятай гадзіны раніцы.

Неба хмурае. Пырскае дробны дожджык...

— З даждэом выязджаем, павінна пашчасьлівіцца ў дарозе,— сказаў селянін, сядаючыся разам з намі ў аўтамабіль...

Так. Хутка нам сапраўды пашчасьлівілася...

Дождж што раз, то буйней пачынаў сыпаць і злосна хвастаць у вочы. Дарогі перараzaліся глыбокімі лужамі... А не даяжджаючы вёрст дзесяць да м.* Дукоры, мы пасадзілі аўтамабіль у гразь на толькі што падрапарованай грэблі.

Прышлося зьлезьці і выцягваць машыну саматугам...

Зьбіралі каменьні, карчагі, ламалі гольля сасоньніку — і ўсё клалі пад калёсы аўтамабіля, падважваючы яго жэрдкаю...

Шофэры лаяліся і на грэблю і на пагоду...

Аляксандр Грыгоравіч, памагаючы цягнуць з гразі аўтамабіль, не агледзіўся, як поўны камаш набраў вады... Праўду сказаўшы, камаш то яго быў дзіравы, дзеля чаго мы і ня раілі яму лезьці ў лужу.

Але — у калектыве сіла. Мы праз гадзіны паўтары выбавілі аўтамабіль і паехалі далей...

Прыехалі ў Дукорскі валіспалком.

Старшыня валіспалкому сядзеў у маленькай канурцы... Перад ім стаяла са сьлязьмі на вачох кабета, якая прышла скардзіцца, што яе нехта пакрыўдзіў...

— Ну, ня плач... Раскажы парадкам, у чым справа...

Мы ўвайшлі... Пачалі гаварыць, як у воласьці ідзе справа...

Старшыня воласьці — яшчэ малады хлопец. Чорнамазы, нявысокага росту... Дзелавіта падходзіць да кожнага пытаньня...

Цікава, што зараз жа ўсё мястэчка ўведала, што прыехаў усебеларускі стараста Чарвякоў, і наводніла валасны двор...

Шмат хто ў руках трымаў заяву... Жыды, быўшыя дробныя рамеснікі і крамнікі, просяць зямлі...

— Дайце жыць, тав. Чарвякоў... Далей так нельга... Падаткі вялікія...

Каб не атрымоўвалі з Амэрыкі даляраў, прышлося б сядзець у вастрозе за тое, што падаткаў ня плацім... А скуль узяць падаткі?.. Дайце зямлі — мы хочам працаваць на зямлі, мы зможам апрацаваць зямлю ня горш, як сяляне...

Прышла і дэлегацыя ад кабет... Таксама са скаргамі да тав. Чарвякова.

— Ён жа наш — дукорскі,— кажа адна з дэлегатак,— ён павінен нам дапамагчы, бо павінен ведаць, як жывецца...

Просяць зямлі, лесу, каб хату ды хлявы падрапараваць...

Валасны двор напаўняўся з кожнай хвілінай усё большым і большым лікам сялян, якія напэўна па шуму аўтамабіля дагадаліся, што прыехаў старшыня Беларускага ЦВК'у тав. Чарвякоў... Адны ішлі са скаргамі, а другія проста ішлі парадзіцца, як быць, што рабіць...

У руках тав. Чарвякова была кіпа заяў... Ён не пераставаў гаманіць то з адным, то з другім, будучы акружаны грамадою...

Старшыня воласьці вельмі непакоіўся аб тых мэліярацыйных работах, якія дукорскае сялянства хоча правесьці...

— Падахвоціліся, а цяпер нешта аселі... Сялянства разумее, што карысьць вялікая будзе, калі асушыць балоты, але сялянства ня можа зразумець, ці будзе ім карысьць з гэтага. Патрэбна раней нечым запэўніць сялянства, каб яно ахвотна ўзялося за працу... Апрача таго, патрэбна і такаясякая дапамога дзяржавы,— усё лагодней сяляне будуць глядзець на ўладу...

Шмат гаварылі аб неабходнасьці асушкі балота, аб экскурсіі дукарчан на балотную станцыю ў Менску, дзе б яны сваімі ўласнымі вачыма ўбачылі, што і як можа расьці на тым балоце, дзе якраз зараз багна і твань, дзе расьце толькі мох ды дробны карасьлівы рэдзенькі хвойнічак...

Ледзьве вырваліся з воласьці, выслухаўшы скаргу і дарадзіўшы некалькі дзесяткам сялян...

А ў Дукарцы нас ужо чакалі... Гэта вёска якраз і ёсьць бацькаўшчына Аляксандра Грыгоравіча тав. Чарвякова.

Аляксандр Грыгоравіч толькі паказаў мне тое мейсца, дзе калісь стаяла яго маленькая, пагорбленая і ўся струхнеўшая хата...

Заехалі да радні Аляксандра Грыгоравіча... Так, проста на аўтамабілі аж на вузэнькі сялянскі двор і закацілі...

— Два гады не быў, Алеська,— спаткала такімі словамі яго цётка,— ці ж ня сорамна.

Падыходзяць вітацца. Радасьць надзвычайная... А праз адчыненыя вокны ўжо чуваць, як пішчыць сала ды кілбаса на скаварадзе.

Такі ўжо звычай у беларускага селяніна... У хаце чыста, прыбрана. Сьцены і печ выбелены вапнаю. Толькі пасьля я ўзнаў, што тут праз тыдзень павінна адбыцца вясельле,— сястру дваюрадны брат выдае замуж.

— Ну, а як жа вы,— задае пытаньне Аляксандр Грыгоравіч,— з папом будзеце спраўляць вясельле, ці бяз папа?

— Ды што вы, навошта той поп... Цяпер ён ня ў модзе — абходзімся без яго...

Маладуха ўсьміхаецца...

— А то і гэтак бывае,— і падхапіў адзін селянін, які знарочна прышоў пагутарыць з усебеларускім старастам,— што прывязуць папа адыграць вясельле і калі ён ужо цырымонію сваю скончыць, не адвязуць назад, а кажуць — ідзі, куды хочаш, ня так ужо ўвярэдзіўся, каб цябе да хаты везлі. Бывае, што зусім не заплацяць пятую частку таго, колькі старгуюцца плаціць за шлюб.

Старшыня сельсавету Дукаркі, слаўны, як кажуць сяляне, беспартыйны хлапец, прышоў пагаманіць, як быць з перадзелам зямлі... Прыйшло шмат сялян. Доўга гутарылі... Толькі к вечару, пасьля добрага полудня, мы змаглі сабрацца ў дарогу...

— Калі так будзем ехаць,— гаманіў шофэр Васільеў,— то ня скора да хаты прыдзецца вярнуцца. Шмат вы гутарыце, Аляксандр Грыгоравіч, з сялянамі...

Аўтамабіль затарарохкаў па выкладзенай бярвеннямі вуліцы.

Дождж перастаў ісьці. Зусім распагодзілася... Аўтамабіль скакаў то ўлева, то ўправа па крывой, разьбітай калёсамі дарозе, якая вяла ў Чэрвень...

Прышлося больш ехаць лесам.

Калі выяжджалі ў поле, зразу кідаліся ў вочы азімыя і яравыя пасевы, якія зялёным аксамітам пераліваліся на сонцы пасьля дажджу.

Пасевы Чэрвеншчыны былі лепшымі, чым у Меншчыне, дзе ўжо нам прышлося праехаць раніцаю. Толькі на высокіх узгорках усходы крыху заняпалі,— нібы іх прыхваціла сьпёка...

Уехалі ў Чэрвень надвечар. Ніхто не чакаў. Але Чэрвень хутка заварушыўся...

— Як можна, тав. Чарвякоў,— казалі мяйсцовыя працаўнікі,— два гады ў нас ня быў і ня выступіце. Мы сход склікаем...

А вечарам у клюбе прафсаюзаў усе арганізацыі Чэрвеню спатыкалі з музыкаю ўсебеларускага старасту...

Было шмат сялян, якія прыехалі па зямельных справах. Апошнія не прамінулі зараз падаць заявы Чарвякову...

Пачаліся прывітаньні, прамовы... Кожны з прамоўцаў вітаў госьця, але ў канцы сваёй прамовы зьяжджаў да аднаго: у Чэрвені мусіць быць вокруг...

Некаторых прамоўцаў патрыятызм амаль што выхадзіў за граніцы...

Настаўнік Шатэрнік пасьля прывітальных слоў ад настаўніцтва папрасіў у аудыторыі даць слова спецыяльна на тэму: чаму ў Чэрвені павінен быць вокруг? З мапаю (картаю) у руках і з пэўнымі лічбамі па ўсіх галінах прамысловасьці і вырабнасьці сельскай гаспадаркі, аб разьвядзеньні жывёлы і г. д. і г. д. ён даказваў правы Чэрвеня абавязкова быць вокругам...

Аудыторыя гучнымі воплескамі вітала кожнага прамоўцу, які даказваў слаўную гістарычную ролю Чэрвеня і агітаваў за астаўленьне яго вокругам...

Здавалася, што іначай яно і быць ня можа: Чэрвень — вокруг і баста!..

Толькі выступленьне тав. Чарвякова, а ён выступіў самым апошнім, крыху супакоіла ўсіх і прымусіла тразьвей пазіраць на справу. Тав. Чарвякоў даказаў, што ня там будзе вокруг, дзе б гэта хацелася тым ці іншым працаўніком улады ці жыхарству, а там, дзе выгадна для ўсёй дзяржавы ў сэнсе яе эканамічнага росквіту...

Гром аплёдысмэнтаў прывітаў і прамову Чарвякова, які закончыў словамі закліканьня да дружнай творчай працы і клічам быць на варце і не забываць братоў-беларусаў, якія стогнуць пад панскім ярмом у Заходняй Беларусі.

Ужо каля часу ночы па запрашэньні настаўніка прышлося ісьці паглядзець «Куток працаўніка асьветы»...

Сабралася шмат настаўніцтва. Віталі старасту... Урэшце пачалі скардзіцца, што па два месяцы пэнсіі не атрымоўвалі...

«Куток працаўніка асьветы» — уютны куточак, дзе можна сапраўды адпачыць, пачытаць кніжку і газэту, а настаўніку, прыехаўшаму з вёскі, пераначаваць, папіць гарбаты...

— Няма толькі сродкаў як сьлед паставіць тут справу ды купіць літэратуры, самавар, выпісаць газэты,— гаварыў настаўнік Катлінскі, захоплены, як відаць, справай арганізацыі кутка...

Тав. Чарвякоў адпусьціў з сродкаў ЦВК'у* 300 рублёў. Радасьці настаўнікаў апісваць не прыходзіцца...

Ужо пачало разьвіднаваць, калі вярнуліся супачываць.

Шафёры спалі моцным сном...

Праз дзьве-тры гадзіны мы павінны былі рухацца далей...

Уся далёкая дарога, па мясьцінах зусім не знаёмых, ляжала ўперадзе...

12 чэрвеня

Ехалі па шляху абапал усаджаным старымі разьвесістымі бярозамі...

Направа і налева ад шляху часта сустракаліся вёскі, якія толькі саламянымі стрэхамі выглядалі з кустоў алешніку. Паводаль віднеліся новыя будынкі — гэта ідзе пабудова хутароў і пасёлкаў.

Вёскі, вуліцай якіх прыходзілася ехаць, зьдзіўлялі надзвычайнай сваёй беднасьцю. Ветрам разбураныя стрэхі, выбітыя вокны, струхнелыя бярвеньні, вырытыя ямы пад падрубамі. А дзеці — абарваныя, гразныя, уцякаюць ва ўсе бакі, хаваюцца за ўшулы, лезуць пад вароты, як толькі пабачаць аўтамабіль... Прышлося праяжджаць і такія глухія куткі, што нават старыя мужчыны і кабеты ўцякалі ад машыны...

— Ліханька на яе,— гукалі ўсьлед кабеты,— першы раз бачым гэта страшыдла... Яшчэ здаганіць ды раздавіць...

А калі дзе-колечы прыходзілася на хвіліну застанавіцца ў такіх глухіх мясьцінах, то зараз жа зьбіралася грамада людзей,— яны абступалі аўтамабіль, аглядалі яго з усіх бакоў, краталі пальцамі, баючыся, і пыталі, як гэта сам ідзе...

Затрымаліся на некалькі гадзін у мястэчку Сьвіслачы. Досыць вялікае мястэчка са старымі характэрнымі будынкамі.

У валіспалкоме адбываўся рамонт, так што нікога не засталі...

Зайшлі ў школу сямёхлетку, дзе якраз выпускная кляса трымала зачоты...

Вучні з цікавасьцю аглядаюць гасьцей. Настаўнікі надзвычайна рады — ніколі ня сьнілі, што ўсебеларускі стараста загляне да іх...

Пасьля школы Аляксандр Грыгоравіч пабываў у бальніцы. Пацікавіўся, як ідзе справа ў міліцыі...

Сабралася мясцовая адміністрацыя, якая інфармавала аб становішчы ў воласьці...

Перад ад'ездам мы агледзелі мост, які будуецца праз раку Бярэзіну... Мост — даўжынёю 364 сажні. Пачынаецца з левага боку р. Сьвіслачы, дзе яна ўпадае ў Бярэзіну... Пабудова мосту яшчэ крыху не закончана...

Надзвычайна прыгожая мясьціна, вабячы вока мастака куток, дзе канчае свой далёкі шлях усім вядомая нам рэчка Сьвіслач.

Некалькі крокаў ад левага берагу Сьвіслачы ўздымаецца высокая горка, на якой стаіць замак быўшай графіні Вяляпольскай. Зараз гэты замак напалову разбураны гарматамі ў часе вайны з палякамі. А раней, калі быў цэлы, пасьля таго, як графіня скрылася за граніцу, у гэтым замку была школа.

Мост, нібы той вуж паўзучы праз Бярэзіну, бліскучыя хвалі Сьвіслачы на апошнім сваім перавале пры сустрэчы з Бярэзіною,— усё гэта прымушае ня зводзіць доўгі час погляду ад гэткага мастацкага малюнку і перажыць прыемныя хвіліны.

кі кварталаў былі асьвечаны электрычнасцю...

Працяг будзе.

Малюнак Анатоля АЛЕКСАНДРОВІЧА.

* Мястэчка (заўвага рэд.).

* Цэнтральнага Выканаўчага Камітэту (заўвага рэд.).

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы

1200 ВЁРСТ ПА БЕЛАРУСІ

Міхась ЧАРОТ

(З ПАДАРОЖНАГА БЛЁК-НОТУ)

13 чэрвеня

Гэты дзень надзвычайна багаты прыемнымі ўражаньнямі.

Мне першы раз прышлося пабываць на кардоннай фабрыцы.

Загадчык вырабчага аддзелу паказаў з пачатку да канца — як з дрэва вырабляецца кардон, які ў сырым матар'яле пасылаецца на другія фабрыкі для вырабу ўсіх гатункаў паперы...

— Вось бы нам машыны падрапараваць, тав. Чарвякоў,— гаварылі рабочыя,— тагды справа не так пайшла бы... А завод то мы самі пастараліся пусьціць — нічога, справа прыбытная...

Унізу, недалёка ад заводу ўецца бліскучай істужкай Днепр.

На хвалях яго плытагоны едуць паціху на Украіну,— плыты гоняць, лес сплаўляюць з Беларусі...

— А вось там,— паказвае мне рукою стары рабочы,— за тымі будынкамі, дзе Днепр заварачвае крута ўлева, стаіць замак графіні Боны... Прыгожае мейсца... Там рэчка Друць упадае ў Днепр, і паміж двумя рэчкамі нібы рог такі выходзіць, дзе і пабудован замак... Вось ад гэтага мейсца, ад гэтага рогу і горад, як гавораць, назваўся Рагачоў...

Пасьля фабрыкі мы зайшлі наведацца ў дзіцячы дом...

Тым часам у Першамайскім садзе ўжо быў выстраен увесь гарнізон. Чырвонаармейцы-пераменьнікі захацелі вітаць усебеларускага старасту.

У гадзін адзінаццаць Чарвякоў пад гукі музыкі і гучныя воплескі выступіў перад чырвонаармейцамі...

Выехалі з Рагачова зразу пасьля мітынгу. Пры выезьдзе я не прамінуў харашэнька агледзець тое мейсца, скуль Рагачоў мае сваю назву — як раз непадалёку ад замку графіні Боны нам і прышлося праяжджаць...

Зноў роўная шасэйная дарога. Імчымся так хутка, што ў шапцы ня можна сядзець — зрывае вецер. Старшыня Рагачоўскага іспалкому едзе з намі. Ён называе нам кожную вёску, тлумачыць, як жыве там сялянства, як прайшло землябудаўніцтва, чым сялянства нездаволена зараз...

Вось і Доўск...

Наша шасэ перасякаецца з шасэ, якое ідзе з Магілёва на Кіеў...

Стаяць белыя будынкі пры скрыжаваньні шасэйных дарог,— гэта былўшыя царскія палацы. Зараз у іх зьмяшчаецца Дом Селяніна, лясьніцтва, почта.

Зайшлі ў лясьніцтва.

Куча тапароў, піл і падобных прыладаў зразу кінулася ў вочы...

— Скуль гэта ўсё? — пытае Аляксандр Грыгоравіч у ляснічага.

— Сяляне лес сякуць, вось мы і адбіраем. Думаем у павятовы аддзел сацыяльнай забясьпекі перадаць — хай раздаюць...

А пакуса для сялянства не малая. У самых хаты струхнелыя, лесу свайго няма, а лясныя масывы непадалёку — ня дзіва, што спакусіцца можна, ня дзіва, што сотні піл і тапароў ляжаць у канцылярыі лясьніцтва...

Пасьля лясьніцтва зайшлі ў бальніцу, якая крокаў сто ад былўшых палацаў...

Доктар Наўроцкі... Відаць па ўсяму, што не за страх, а за сумленьне працуе ў гэтай пушчы, амаль за сто вёрст ад чыгункі... Скардзіцца, што няма лякарстваў, няма чым перавязкі рабіць. А хворых шмат... Есьць дні, што да двух сот чалавек прыходзіцца прымаць. Аляксандр

Заканчэнне. Пачатак у № 11.

ПРЭЗІДЭНЦКАЯ БІБЛІЯТЭКА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

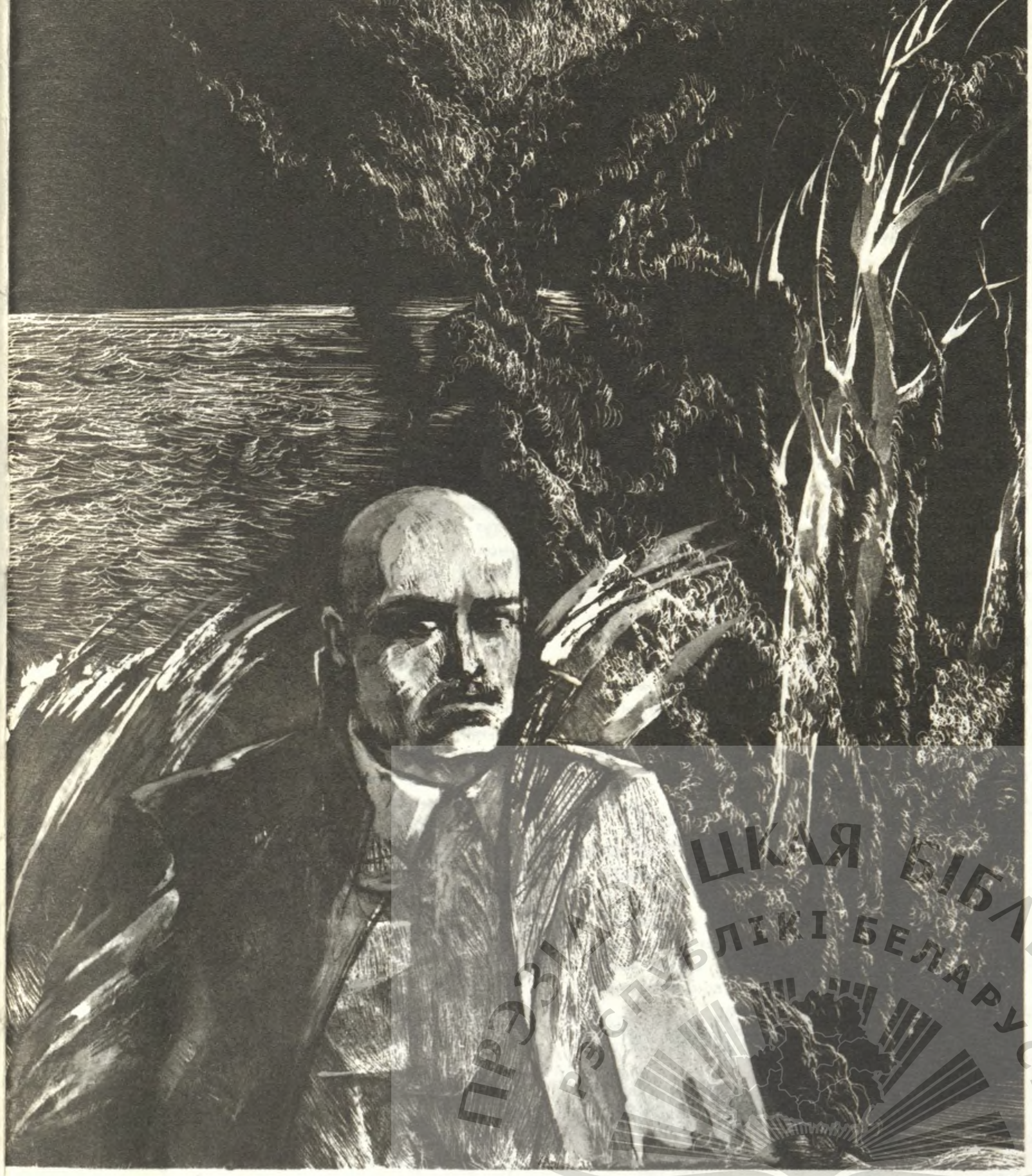

Грыгоравіч цікавіцца, якія хваробы больш усяго сустракаюцца...

— Ды шмат чым хварэюць,— кажа доктар,— а большасьць — гэта сухоты і пранцы (сіфіліс). Ёсьць вёскі, дзе бадай усе жыхары заражаны пранцамі... К таму ж сялянства сароміцца лячыцца ад такой хваробы, запускае і разносіць яе на людзей здаровых... Безумоўна, што хвароба гэта прынесена сюды. Але знайшла добры грунт і хутка ахапіла вялікі процант сялянства — больш моладзь хворая...

Абыйшлі хворых... Доктар Наўроцкі, як відаць, любіць сваю справу, любіць сялянства, умее да яго падыйсьці... Ён ня толькі доктар, а і грамадзянскі дзяяч. Усім цікавіцца, аб усім распытвае... Больш, вядома, клапоціцца аб палажэньні бальніцы, якая нясе дапамогу ўсяму вакружнаму сялянству...

А ў валасьці Рэкта, некалькі дзесяткаў вёрст ад Доўска, ужо нас чакалі з самай раніцы. З бліжэйшых вёсак сяляне даведаліся, што будзе ехаць усебеларускі староста Чарвякоў. Прыйшлі нарачна пабачыць, пагутарыць...

Спаткаў старшыня валіспалкому Дзергачоў... Зайшлі ў валасьць...

Большасьць вывесак на беларускай мове. Чуваць і гутарка беларуская...

Гэта адзін з глухіх куткоў нашай Савецкай краіны.

А каля валасьці расьце і шырыцца грамада сялян...

Сяляне сталыя — барадачы. Ёсьць нават такія сярод іх, што ў турэцкай вайне пабывалі.

Большасьць апрануты ў сьвяточныя сьвіткі.— Абшытыя чорнай тасемачкай каўнер, берагі ў падоле і кішэні. Гэта і ёсьць характэрная беларуская сьвітка, якую ў Меншчыне трудна адшукаць... Толькі часам на сцэне прыходзіцца бачыць. А тут, у Магілеўшчыне, гэта яшчэ жыве.

Кабеты таксама ў вопратках саматканых — рознакаляровых андараках, са старынным убраньнем на галаве... Вачэй ня можна адарваць: так гэта ўсё выглядае прыгожа.

Ніводнай крамнай вопраткі так і не давялося спаткаць.

— У нас усе так ходзяць,— адказвае селянін на маё запытаньне,— няма грошай крамнае купляць. Ды сваёй работы тканіну прыямней на целе насіць... Так бацькі і дзяды нашы жылі...

Сабраліся ўсе ў школу.

Кабеты каля парогу стаяць, а мужчыны паселі на лаўкі... Папрасілі пазваленьня закурыць... Дзяды сівабародыя пахкаюць люлькі, вачэй ня зводзяць з усебеларускага старасты...

Адзін не сьцярпеў і сказаў:

— Вось ужо і ў сьне ня сьнілася, што такі госьць прыедзе да нас, у такую глушу... Каліс Міхал Іванавіч Калінін тут праяжджаў. Да нас тагды не заехаў...

Чарвякоў кажа невялічку прамову. Апавядае, што яму прышлося бачыць, праяжджаючы беларускія вёскі... Старыя хаты, бедныя сяляне, худая жывёла. Але ёсьць настрой, ёсьць вера ў свае сілы,— а гэта самае галоўнае...

— А як жа мы будзем гутарыць з вамі,— кажа Чарвякоў,— ці на той мове, на якой я пачаў гаманіць, ці вось так, як цяпер гавару з вамі?..

Грамада адказвае...

— Лепш так, як цяпер кажаце... Яно неяк спрытней для нас, і адказаць ямчэй...

— Значыцца, па беларуску?..

— Але!.. Ды хто яго ведае па якому гэта... Гэта проста па нашаму,— пачуўся з грамады голас...

Некаторыя сяляне ўсьміхнуліся...

Ну, а далей пайшлі гутаркі.

— Ты ж наш бацька, таварыш Чарвякоў, парай, што рабіць: хаты ды хлеўчыкі пагнілі, як і самі заўважылі, едучы праз нашу вёску, а лесу няма новае будаваць... не дае нам уласьць наша... Пойдзем гнілое палена дроў узяць, ці гальля паломанага — вартаўнікі тапор адбіраюць, ды яшчэ ў суд цягнуць за самапраўную парубку лесу... Уся вёска без тапара жыве... лясьніцтва пазабірала.

Мне адразу прыпомнілася куча тапароў і піл, якую сапраўды паказваў лясьнічы...

— Самі ня ведаем, што рабіць, валасьць не дапамагае, чакае загаду з павету, а павет і пагэтуль справы не вырашае, як дастаць лесу...

— Зямлі таксама мала. Шмат хто хоча выехаць ад гэтуль, а рэшта сялян хоча на хутары высяляцца,— ня можна далей так жыць, цяжка...

— А як зямлю думаеце разьмяркоўваць?

— Падушна!.. Усе хочуць падушна!..

Больш двух гадзін вялася гутарка. Сяляне сьмела выказвалі сваю крыўду, прасячы свайго старасты дапамагчы ім уладаваць зямельныя справы і справы з лесам.

— Хоць бы той лес, які калісьці быў нашым, які ня мае ніякага значэньня для дзяржавы, аддалі нам... А то кажуць ёсьць такая пастанова, а лесу і няма... Хоць на дровы ды бервянцо хляўчук залатаць...

Чарвякоў шмат аб чым растлумачыў сялянам, чаму так хутка дзяржава ня можа зрабіць таго, што хоча зрабіць для сялян, чаму не хватае зямлі ў Беларусі, чаму яшчэ лесу ня далі сялянству на адбудову...

Сяляне ўважна слухалі, са ўсім згадзіліся і засталіся пераконаны, што ў хуткім часе жыцьцё сапраўды палепшыцца...

Пасьля сходу мы зайшлі да сялян-жыдоў. Тут іх ёсьць некалькі гаспадарак. Гаспадарку вядуць ужо даўным-даўно і вядуць ня горш усіх сялян... Досьць пажылы гаспадар нас прыемна спаткаў і пачаў гутарыць аб сваёй працы,— як ён перайшоў да сельскай гаспадаркі.

— Можа, хто думае, што мы ня ўмеем гаспадарыць, што ня ўмеем араць да касіць — хай прыдзе пабачыць... Толькі дайце зямлі нашаму брату — справімся ня горш любога селяніна...

Сяляне, якія сталі тут-жа, паддаквалі, што сапраўды жыды гаспадараць ня дрэнна, у чым яны пераканаліся ў працягу многіх дзесяткаў гадоў...

Ужо надыходзіў вечар, і мне прышлося патарапіць Аляксандра Грыгоравіча ехаць далей...

Застанавіліся ў Прапойску. Тут спаткалі Чарвякова зусім ужо арганізована, з чырвонымі сьцягамі...

— Ня-хай жы-ве ўсе-бе-ла-рускі ста-рас-та та-ва-рыш Чар-вя-коў!..

Несьліся па вуліцы гучныя выкрыкі камсамольцаў і піянэраў, якія сталі каля валасьці ў стройных шэрагах...

Начальнік міліцыі падышоў з рапартам, як гэта і водзіцца. Прышлося толькі пазнаёміцца са школьнай выстаўкай, дзе вучні, камсамольцы і піянэры прымусілі разам з імі сфатаграфавацца...

Пад гучнае «ура» шматлікай грамады мы пакінулі Прапойск.

У чырвоным бляску заходзячага сонца купаліся бярозы і сосны абапал дарогі. Аўтамабіль з шумам нёсься ўперад і ўперад — толькі паломаныя масты прымушалі суцішаць ход. Шофэр на кожным мосьце паціху запускаў моцнае слаўцо...

Здалёку пачалі паказвацца сярод зеляніны будынкі...

Гэта віднеўся Чэрыкаў...

Чэрыкаў быў раней павятовым горадам, а зараз — толькі валасьць.

Як толькі ўсебеларускі староста ўвайшоў у памяшканьне валасьці, то зараз жа яму пасыпа-

лі пэтыцыі ад мясцовых працаўнікоў і ад жыхарства...

Аб чым, думаеце, прасілі?

Прасілі і даказвалі, што Чэрыкаў павінен быць вокругам...

— Ужо адно тое, што Чэрыкаў прыгожы сам па сабе гарадок... Ен нават і раней быў паветам. Есьць шмат будынкаў, стаіць на шасэйнай дарозе, мае за сабой гістарычнае мінулае.

Такую выстаўлялі аргумэнтацыю... Сапраўды, Чэрыкаў выглядзіць вельмі прыгожа. Увесь у зеляніне, ёсьць нішто сабе і будыніны. Вялікі лік жыхароў... Але Чарвякову прышлося тлумачыць падайцам пэтыцый, што падзел на вокругі і райёны Савецкай Беларусі адбываецца не па прынцыпу прыгожасьці гарадоў і валасьцей, а па адміністрацыйна-эканамічнай выгаднасьці... Бязумоўна, што мяйсцовыя патрыёты не перасталі настаіваць на сваём...

Ужо агартаў змрок сваімі чорнымі скрыдламі гэты ў далёкай глушы Магілёўшчыны гарадок. Як нам мяйсцовыя запрапанавалі, паехалі за тры вярсты за горад у школу-камуну.

Спачатку, па дарозе з глыбокімі выбоямі, а пасьля па ізьвілістай дарозе сярод густога сасновага лесу аўтамабіль прымчаў нас у буйны маёнтак Лемень, дзе і зьмяшчалася вядомая ўсёй акрузе школа-камуна.

Школа-камуна аснована вядомым палітычным і грамадзянскім дзеячом Лепяшынскім, які тут жа трагічна скончыў сваё жыцьцё... Яго забадаў бык, ад якога яму прышлося бараніць вучня.

Камунары-леменцы, як у іх усе называюць, рабоча-сялянская моладзь.

Нязмаўкаемымі авацыямі яны сустрэлі ўсебеларускага старасту. Акружылі аўтамабіль з просьбай начаваць у іх камуне...

Усе, як адзін, здаровыя, загарэлыя хлопцы... Дзяўчаты-камунаркі таксама выглядзяць бадзёра і прыгожа...

Пытаем, як пайшлі ў камуну...

Цікава апавядаюць, як прышлося ім разрывацца з хатнімі, як трудна было першы раз наладзіць гаспадарку і завяваць той аўтарытэт, якім яны зараз карыстаюцца, як перад савецкімі і партыйнымі ўстановамі, так і перад усім грамадствам...

— Першы год, калі пайшлі ў камуну,— апавядае камунар, вясковы хлапец,— трымалі такую-сякую сувязь з бацькамі. Прыходзілася іншы раз хлеба ды бульбы захапіць, каб хоць чым колечы пажывіцца... Ну, а цяпер справу так паставілі, што ў вёску ехаць ня трэба,— усё сваё маем... Вось ідзіце паглядзіце.

Аляксандр Грыгоравіч адправіўся з некалькімі камунарамі пазнаёміцца з фермаю, з агародамі, памяшканьнем, дзе жылі камунары...

А грамада камунараў і камунарак мяне апанавалі, каб я абавязкова сам пачытаў ім свае вершы...

— Мы ўжо ведаем, што вы пішаце вершы і ня выпусьцім з камуны, пакуль не пачытаеце. У нас таксама ёсьць шмат паэтаў. Нам цікава пазнаёміцца з беларускай паэзіяй... Мы ня можам нідзе дастаць беларускай літэратуры. Толькі газэту палучаем — «Савецкую Беларусь»...

І тут жа мне падалі дадатак да газэты — «Радавую Рунь», дзе быў выдрукаваны мой верш...

Пасьля прачытання аднаго з сваіх вершаў і некалькіх слоў аб беларускай літэратуры, аб напрамку беларускай поэзіі грамада камунараў засталася надзвычайна задаволеная.

— Усё гэта знаёма нам,— казалі хлопцы і дзяўчаты,— у нас так і гавораць, у нас усе гэтыя малюнкі ў жыцьці ёсьць, якія гэтак паэтычна беларуская літэратура апісвае... Блізкое нам...

А пасьля камунаркі папрасілі агледзець самыя прыгожыя мясьціны абшараў камуны...

Нас, чалавек дзесяць, села ў лодку і паплылі па глыбокім, наўкола пазаросшым дрэвам возеру, якое знаходзілася ў кроках дваццацёх ад памяшканьня...

Не даяжджаючы да берагу возера, я пачуў народныя беларускія сьпевы... Гэта на высокім ганку камунарскага будынку камунары акружылі Аляксандра Грыгоравіча і пелі яму беларускія песьні...

Пасьля адзін з паэтаў-камунараў прачытаў сваю паэму, у якой проста і наіўна было апісана некалькі малюнкаў з інтымнага жыцьця камуны.

Было зусім цёмна, калі мы вярталіся ў Чэрыкаў.

Адзін з камунараў, бойкі зухаваты хлапец, падсеўшы з намі пад'ехаць у горад, цікава апавядаў нам, як ён і яшчэ два камунары хадзілі пяхтурою ў Менск, каб раздабыць сродкі на істнаваньне камуны...

Вечарам у мясцовым садзе адбываўся мітынг з выпадку прыезду ўсебеларускага старасты. Сабраўся ўвесь Чэрыкаў. Доўга прышлося чакаць, бо электрычная станцыя чамусьці не пасьпела ўладаваць электрычных лямпачак на мейсцы мітынгу...

Гарачыя прамовы прывітаньня Чарвякову, якія гаварыліся мяйсцовымі працаўнікамі, камсамольцамі і піянэрамі, выклікалі буру воплескаў грамады...

Апошнім слова ўзяў Чарвякоў. Пры словах яго прамовы аб міжнародным становішчы, што «мы павінны заўсёды ўлічваць тыя абставіны, што на нас у любы момант можа насунуцца навальніца і быць да гэтага гатовымі...», сапраўды загрухацеў гром...

Чорныя хмары заслалі неба. Пачала раз-по-раз асьвечваць бліскавіца. Узьняўся вецер... Дрэвы шумелі і гнуліся да зямлі...

Пачыналі падаць буйныя каплі дажджу...

На гэтым мітынг прышлося закончыць...

14 чэрвеня

З самага раньня тав. Чарвякоў пачаў абыходзіць бібліятэку, дзіцячы сад, школы і некаторыя савецкія ўстановы.

Што зрабіла прыемнае ўражаньне,— гэта пастаноўка справы ў жыдоўскім дзіцячым доме. Ва ўсім відаць старраннасьць выхавацеляў і каханьне сваёй справы.

Мне прышлося ў сямёхлетцы прачытаць лекцыю аб беларускай літэратуры і азнаёміць з некаторымі беларускімі творамі прыгожага пісьменства.

Апрача вучняў і настаўнікаў на лекцыю прышлі і камунары-леменцы, якія раней прасілі ў іх чытаць гэту лекцыю.

У школе адбываліся зачоты. Пасьля лекцыі паслухаць, як вучні здаюць зачоты, быў запрошан тав. Чарвякоў...

— А вось наконт беларускага ў нас слаба,— гаварылі настаўнікі,— і не затым, што вучні або мы непрыемна адносімся да гэтай дысцыпліны, а бяда ў тым, што мала настаўнікаў, ведаючых беларускую мову і літэратуру, а таксама няма і падручнікаў. Адна толькі кніжка маецца на ўсю сямёхлетку — ніяк не разарвешся...

Тут крыху і сьмешна і крыўдна... Школа папрасіла Чарвякова на памятку з імі сфатаграфавацца...

— Не адкажыце, тав. Чарвякоў. Такі госьць у такім глухім кутку. Другі раз ці заедзеце калі да нас. Вучні ўсе хочуць сфатаграфавацца з вамі — з усебеларускім старастам... З такой жа просьбаю падасьпелі і камунары-леменцы...

— Мы хлопцы таго, такога выпадку не прамінем, тав. Чарвякоў...

Аляксандр Грыгоравіч толькі прыветна ўсміхаўся, стоячы сярод той сілы, за якой вялікая будучыня, якая не са страху ідзе на зьмену сваім старэйшым барацьбітам і клянецца ажыцьцявіць іх ідэю...

Пачуўся гудок аўтамабіля. Гэта шофэр Васільеў напамінаў, што пара ехаць далей, каб я даганяў Аляксандра Грыгоравіча...

Стройныя шэрагі запальных камсамольцаў і піянэраў, вучні і настаўнікі праводзілі нас гучлівым «ура».

ПРЭЗІДЭНЦКАЯ БІБЛІЯТЭКА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы